

فرصتها و چالش‌های توسعه گردشگری پایدار در جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس (بوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک)

جواد معصومی^۱

پژوهشگر و محقق، دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

حاکمیت ایران بر جزایر سه گانه بوموسو (ابوموسی)، تنب بزرگ و تنب کوچک ریشه در دوره‌های پادشاهی هخامنشی، اشکانی و ساسانی دارد. در این دوران، نظم و امنیت ایرانی بر سراسر پهنه آبی خلیج فارس و جزایر آن حاکم بود. گردشگری نیز به عنوان یکی از پویاترین فعالیت‌های اقتصادی عصر حاضر، نقش مهمی در توسعه پایدار محلی ایفا می‌کند. خلیج فارس به عنوان یکی از جاذبه‌های توریستی و یک نگین درخشان برای توسعه پایدار کشور، پذیرای گردشگران داخلی و خارجی می‌باشد. با توجه به هدف عمده گردشگری که تولید درآمد و جذب سرمایه برای منطقه است، نقش راهبردی و کلیدی گردشگری در توسعه منطقه‌ای نمایان می‌گردد. جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس با قابلیت بالای خود می‌توانند زمینه‌های توسعه گردشگری پایدار را فراهم آورند. به طور کلی، هدف از این پژوهش بررسی و شناسایی پتانسیل‌های طبیعی و فرهنگی و تاریخی جزایر سه گانه خلیج فارس است و برای برنامه‌ریزی و توسعه آتی گردشگری آنها راهکارهایی ارائه گردیده است. روش تحقیق در این پژوهش از نوع، توصیفی - تحلیلی و پیمایشی بوده و از منابع کتابخانه‌ای - اسنادی استفاده شده است. همچنین، جهت درک بهتر مفاهیم از مدل SWOT استفاده گردیده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که جزایر مورد مطالعه قابلیت جذب بالای گردشگری را دارا است که لازم است برای پیشبرد اهداف مورد نظر تمهیداتی در این زمینه صورت پذیرد.

واژگان کلیدی: فرصتها، چالش‌ها، توسعه، گردشگری پایدار، خلیج فارس، جزایر ایرانی

۱. مقدمه

گردشگری یک صنعت حیاتی است که تاثیر قابل توجهی بر توسعه اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی در سر تا سر جهان دارد. در دنیای امروز به واسطه‌ی توسعه گردشگری رشد اقتصادی و فرصت‌های شغلی فراوانی ایجاد شده است (Prayitno et al, 2024), (Qwatekana & Tshikovhi, 2024). گردشگری امروزه در ردیف صنعت‌های پردرآمد، پاک و کم هزینه دنیا قرار دارد و از هر ۱۵ نفر شاغل در سطح دنیا یک نفر در این بخش فعال می‌باشد (شجاعی، ۱۳۸۶: ۶۳). در حال حاضر صنعت گردشگری جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها پیدا کرده و نقش فعال و موثری در ارتقای ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به خصوص در کشورهای در حال توسعه ایفا می‌کند، به طوریکه حجم مبادلات بین‌المللی گویای آن است که بیش از ۲۰ درصد مبادلات با جریان گردشگری آغاز می‌گردد و در برخی کشورها درآمدهای ناشی از آن یکی از منابع عمده در جهت تقویت اقتصاد ملی روزافزون آنها می‌شود. گردشگری به طور کلی به علت خصلت بین رشته‌ای خود قابلیت نگرش‌های متفاوت را دارا است که خود سبب ارائه تعاریف بسیاری از آن گردیده است. در شناخت گردشگر تعاریف متعددی از سوی سازمان‌ها و افراد مختلف ارائه شده است. واژه گردشگری یا توریسم به مجموعه مسافرت‌هایی گفته می‌شود که بین مبدأ و مقصد با انگیزه‌های استراحتی، تفریحی، تفرجی، ورزشی، دیداری، تجاری، فرهنگی و یا گذران اوقات فراغت انجام می‌گیرد و در آن شخص توریست در مقصد اشتغال و اقامت دائم ندارد. در تعاریف اولیه بیشتر بر بعد فاصله تاکید

¹ Masoomij@gmail.com

گردیده و گردشگران بر مبنای فاصله‌ای که از محل مسکونی داشتند، طبقه بندی می‌شوند، به گونه‌ای که کمیسیون ملی گردشگری آمریکا در تعریف گردشگری داخلی فاصله پنجاه مایل را در نظر گرفته که در بر گیرنده تمامی سفرها به جز سفر برای کار می‌شد (لطفی خاچکی، ۱۳۸۷: ۱۷۱). خلیج فارس از یک سو یکی از حساس‌ترین نقاط جهان در محاسبات ژئواستراتژیک و نگرش‌های ژئوپلیتیک به حساب می‌آید که این امر ناشی از مسائل سیاسی و اقتصادی مربوط به وجود نفت و گاز در بستر و جزایر آن می‌باشد و از سوی دیگر غنای فرهنگی منطقه که در آداب و رسوم و صنایع دستی آن متبلور شده، سیمای طبیعی و پدیده‌های زمین شناختی منحصر به فرد و همین طور جاذبه‌های طبیعی از لحاظ پوشش گیاهی و حیات جانوری، روی هم رفته ویژگی‌های ناب و بکر این سرزمین را شکل می‌دهند که بر این اساس گردشگری می‌تواند یکی از اولویت‌های اساسی در فرآیند برنامه ریزی برای توسعه پایدار جزایر خلیج فارس به حساب آید. خلیج فارس از آنجا که شاهراه بازرگانی جهان است، جاده ابریشم دریایی لقب گرفته و توسعه گردشگری در جزایر ایرانی خلیج فارس می‌تواند سبب پویایی و تقویت بنیه اقتصادی، رشد، خلاقیت و نوآوری در اقتصاد، ایجاد بسترهای قانونی و انگیزشی برای جلب توجه بخش خصوصی جهت سرمایه گذاری و ایجاد توسعه زیرساخت‌های صنعت گردشگری، هویت بخشی و ارتقای شأن و منزلت ساکنین، تقویت روند توسعه اجتماعی و فرهنگی، حفاظت از منابع طبیعی و افزایش ظرفیت‌های اکولوژیک، حفظ و حراست از ارزش‌های تاریخی و ... در جزایر ایرانی خلیج فارس گردد و این امر نشان می‌دهد که جزایر خلیج فارس با توسعه پایدار گردشگری چیزی فراتر از توسعه اقتصادی را بدست آورده و آن گسترش عدالت، صلح و دوستی و حفظ حقوق افراد و طبیعت جزایر ایرانی می‌باشد (رحیم پور، ۱۳۸۱: ۵۵). در نتیجه توسعه گردشگری پایدار در این جزایر می‌تواند به شکل‌گیری تحولات مثبت و سازنده منجر گردد.

۲. مفاهیم و چارچوب نظری

در بحث مفاهیم و چارچوب نظری و به منظور تبیین اهداف مورد نظر نیاز است که به ویژگیهای مهم جغرافیایی منطقه توجه شود تا زمینه‌های موثر در ارائه راهبردهای گره گشا فراهم گردد (یزدان پناه، ۱۳۹۷: ۲۲). خلیج فارس به مفهوم جغرافیایی خود به دلیل داشتن چند ویژگی مهم و عام در کل سواحل شمالی که مختص ایران است و سواحل جنوبی که به کشورهای عربی اختصاص دارد، امروزه از نظر گردشگری به مفهوم جهانی اهمیت خارق العاده‌ای یافته است. اولین و جذابترین دلیل برجستگی آن مربوط به آب و هوای گرم آن می‌باشد که انواع فعالیتهای تفریحی دریایی را در اکثر فصول سال برای گردشگران امکان پذیر می‌سازد. دلیل دوم، اتصال به آبهای آزاد و تمیزی سطحی و زیرسطحی آن است که امکان بهره مندیهای مختلفی را پدید آورده است و نیز داشتن جزایر مختلف و متنوع است که هر کدام دارای ویژگیهای مختص به خود می‌باشند و اکثر این جزایر از جمله جزایر سه گانه به ایران تعلق دارند. همچنین بر اساس رویکرد اقتصادی در برنامه‌ریزی توسعه و رهیافت تقویت‌گرا که عقیده بر این است گردشگری ذاتاً خوب است و منافع زیادی برای جامعه میزبان دارد و توسعه پایدار گردشگری موثرترین روش به منظور دستیابی به درآمد پایدار و اشتغال زایی است. این تفکر محوری بعنوان چارچوب پژوهش اذعان دارد توسعه پایدار صنعت گردشگری پیشروترین روش جهت توسعه پایدار کشورها می‌باشد که بایستی فرصتها و چالشهای فراروی این صنعت شناسایی گردیده تا دستیابی نسبی به توسعه پایدار حاصل گردد.

توسعه پایدار

تاکنون تعاریف زیادی از توسعه پایدار ارائه شده است که هر کدام به یک یا چند جنبه از توسعه پایدار و برخی نیز به کلیه جنبه‌های آن توجه نموده‌اند. واژه پایداری در زبان فارسی معادل sustainable انگلیسی به کار رفته، که از لفظ لاتین sus-tenere به معنای نگهداری و پشتیبانی کردن اخذ شده است. در این زمینه پایداری می‌تواند به معنای حمایت

و پشتیبانی از وضعیتی مطلوب- یا برعکس دوری جستن از وضعیتی نامطلوب باشد. توسعه پایدار، فرایند توسعه‌ای است که از نظر اقتصادی پویا و پربازده، از نظر زیست محیطی، غیر مخرب، از نظر اجتماعی، عادلانه و قابل قبول و از نظر فن‌آوری متناسب و مطلوب باشد. رابرت آلن توسعه‌ی پایدار را توسعه‌ای تعریف کرده است که هدف آن ارضای مستمر نیازهای انسانی و بهسازی کیفیت زندگی انسانها در جامعه است. توسعه پایدار، فرایند حفاظت و نگهداری از سیاره زمین و بوم سازان موجود در آن که به توسعه انسانی مطلوب و عادلانه منجر می‌شود، است.

۳. روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش از نوع تحقیقات کیفی و به لحاظ گردآوری داده‌ها اسنادی - میدانی می‌باشد. برای تعیین وزن شاخص‌ها از دیدگاه‌های ۲۵ نفر از صاحب نظران رشته‌های مرتبط با گردشگری در استان هرمزگان استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری اس پی اس و برای تعیین راهبردهای مناسب گردشگری پایدار جزایر سه گانه ایرانی از تکنیک SWOT استفاده شده است.

موقعیت جغرافیایی خلیج فارس

خلیج فارس (خلیج پارس) دریایی کم عمق و بسته‌ای است. دارای ۱۰۰۰ کیلومتر درازا و ۲۰۰ تا ۳۰۰ کیلومتر پهنا و مساحتی برابر با ۲۲۶۰۰۰ کیلومتر مربع است. عمق متوسط آن ۳۵ کیلومتر است، که در تنگه هرمز به ۱۰۰ متر می‌رسد. اطراف این دریا را کرانه‌های خشک دربرگرفته و به وسیله تنگه هرمز به عرض ۶۰ کیلومتر از اقیانوس هند و دریای عمان جدا می‌شود. محور طولی خلیج فارس دو ناحیه مورفولوژی مشخص را از هم جدا می‌کند که کاملاً با هم تفاوت دارند. یکی کناره ثابت ایران که نتیجه چین خوردگی‌های دوره سوم زمین شناسی است. کناره‌های ایران مستقیم و صخره‌ای و همراه با دشت‌ها و جلگه‌های تنگ ساحلی است و تعدادی رودهای کوچک از ارتفاعات مجاور زاگرس در آن جاری است و فلات کوهستانی پشت آن ۱۵۰۰ متر بلندتر است و نسبت به صحرای پست و سنگلاخی شبه جزیره عربستان تفاوت بارزی دارد. دیگری کناره‌های شبه جزیره عربستان که به جز شبه جزیره قطر به طور کلی منظم است. همین وضع در جریان‌های دریایی و طرز رسوب گذاری مواد در ساحل جنوبی خلیج فارس تاثیر بسزایی دارد.

جزایر ایرانی خلیج فارس

جزایر ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک در جنوبی‌ترین استان جمهوری اسلامی ایران یعنی استان هرمزگان با مرکزیت بندرعباس قرار دارند، این استان نیز در جنوب ایران و در شمال تنگه هرمز قرار داشته و کرانه‌های این استان در شرق به دریای عمان و در غرب به خلیج فارس امتداد می‌یابد. شکل (۱) موقعیت جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس را نشان می‌دهد.

شکل (۱): موقعیت جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس

جزیره ابوموسی (بوموسی)

ابوموسی یا بوموسی یکی از جزایر ایران در خلیج فارس است که از توابع شهرستان ابوموسی در استان هرمزگان می‌باشد. مساحت ابوموسی که در ۲۶ درجه خط عرض شمالی و در ۵۵ درجه خط طول شرقی واقع شده است، حدود ۱۲ کیلومتر مربع است. فاصله میان این جزیره و جزایر تنب به دلیل عمق مناسب آب، تنها مسیر قابل کشتیرانی برای نفتکش‌های بزرگ است. ابوموسی جنوبی‌ترین جزیره ایرانی خلیج فارس و نزدیک‌ترین آنها به خط استوا است. آب و هوای ابوموسی بسیار گرم، مرطوب و شرجی است و در طول سال تنوع آب و هوایی چندانی تجربه نمی‌کند. ابوموسی دارای فرودگاه و اسکله است. پروازهای مسافری منظمی از بندرعباس به فرودگاه ابوموسی صورت می‌گیرد و همچنین شناورهای مسافری از بندرلنگه هفته‌ای دو تا سه بار به این جزیره تردد دارند.

جزیره تنب بزرگ (تمب بزرگ)

جزیره‌ای ایرانی در خلیج فارس است. این جزیره براساس تقسیمات کشوری بخشی از شهرستان ابوموسی در استان هرمزگان است. تنب بزرگ در اسفند ۱۴۰۲ به شهر ارتقاء یافت. این جزیره با وسعت حدود یازده کیلومترمربع در جنوب جزیره قشم واقع شده که از جنوب به جزیره ابوموسی از شرق به عمان و از غرب به تنب کوچک ختم می‌شود. فاصله این جزیره تا قشم ۳۱ تا تنب کوچک ۱۲ تا ابوموسی ۵۰ و تا جزیره الحمراء در رأس الخیمه ۸۲ کیلومتر است. این جزیره در فاصله ۲۲٫۵ کیلومتری (۱۴ مایلی) از جنوب غربی جزیره قشم، در فاصله ۱۵۶ کیلومتری (۹۷ مایلی) از شهر بندرعباس، مرکز استان هرمزگان و در فاصله ۴۳٫۵ کیلومتری (۲۷ مایلی) از شمال شرق جزیره ابوموسی واقع شده است. طول و عرض آن ۳۰۹ در ۳۰۷۵ کیلومتر و مساحت آن ۱۰۰۳ کیلومتر مربع می‌باشد و مرتفع‌ترین نقطه جزیره تنب بزرگ ۵۳ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. این جزیره میان ۵۵°۳۴ و ۵۵°۲۸ طول غربی و ۲۶°۳۰ و ۲۶°۳۴ عرض شمالی، و در ۳۱ کیلومتری جنوب جزیره قشم واقع است و این کوتاهترین فاصله جزیره تنب با خاک اصلی ایران است. فاصله این جزیره از بندر لنگه کمتر از ۵۰ کیلومتر و از جزیره ابوموسی حدود ۵۳ کیلومتر است. مردم بومی تنب بزرگ بسیار کم هستند و زندگی آن‌ها عمدتاً به فعالیت‌های اقتصادی از قبیل صید ماهی و مرواید محدود می‌شود.

جزیره تنب کوچک

تنب کوچک، جزیره‌ای است واقع در خلیج فارس که در نزدیکی تنب بزرگ قرار دارد و از جمله جزایر سه گانه تحت مالکیت جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. تنب کوچک به خاطر وجود مارهای دریایی در مناطق اطراف خود، به تنب مارها نیز شهرت پیدا کرده است. این نام نه تنها به تنوع زیستی این منطقه اشاره دارد، بلکه لزوم احتیاط در حرکت و فعالیت در این جزیره را نیز گوشزد می‌کند. از دیگر ویژگی‌های تنب کوچک، وجود اسکله و فرودگاه است که امکان دسترسی به این جزیره و جابجایی افراد حاضر در آن را فراهم می‌کند.

مناطق گردشگری جزایر سه گانه خلیج فارس

پوشش گیاهی جزیره

جزیره تنب بزرگ از لحاظ پوشش گیاهی غنی نبوده و خیلی فقیر می‌باشد. اما دارای گیاهان شورپسند زیادی همچون درخت‌های تمر، گز، لور یا همان انجیر هندی، مغیر، کرت و ... است. که پوشش گیاهی این منطقه را تشکیل می‌دهند که از دیدنی‌های این جزیره هستند.

زیست جانوری جزیره

انواع پرندگان کاکایی‌ها، پرستو، کبوتر چاهی، اگرت سفید، قمری خانگی، دم سرخ عادی، بلبل خرما و ... در این منطقه وجود دارند. خزنده‌های این منطقه انواع مارهای سمی همچون مار جعفری، مار افعی شاخدار به تعداد بالا و سوسمارها، انواع اسکینک، جکو، آگاما همچنین بزوجه، عقرب (عقرب‌های آندروکتونوس و مزبوتوس) می‌باشند. جوندگانی مثل موش سیاه، موش خانگی، موش انباری و خرگوش وحشی در این منطقه زندگی می‌کنند.

جاذبه‌های گردشگری

باند فرودگاه واقع در جزیره تنب بزرگ یکی از دیدنی‌های این منطقه است که محل مناسبی برای فرود هواپیماهای ملخی کوچک می‌باشد. در سمت شرقی جزیره تنب بزرگ اسکله‌ای واقع شده است که از جاذبه‌های گردشگری این منطقه به شمار رفته و برای پهلوی گرفتن قایق‌های کوچک و لنج‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. دکل فانوس دریایی در سمت شمال جزیره به بلندی ۲۶ متری قرار گرفته که در سال ۱۳۳۲ ایجاد گردیده است. آب نوشیدنی مورد نیاز جزیره تنب بزرگ در قدیم از طریق ۲ چاه آب نیمه‌شور در قسمت جنوبی جزیره تامین می‌گردید که اکنون خشک شده اند و آب نوشیدنی مورد نیاز از جزیره قشم فراهم می‌گردد. جزیره دارای سرچشمه نمکی می‌باشد که با بالا آمدن گنبد‌های نمکی تشکیل شده است، آب دریا با عملکردهای مکانیکی و شیمیایی و جنس رسوب‌های به جا مانده شکل‌ها و منظره‌های تماشایی زیادی را به وجود آورده است که به خاطر نمکی بودن جزیره و ویژگی انحلالی‌اش از تنوع بالایی برخوردار است.

۴. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

برای تحلیل توسعه پایدار گردشگری در منطقه مورد مطالعه ابتدا نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها را شناسایی کرده‌ایم. سپس به هر کدام از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها وزنی از صفر تا یک را داده‌ایم به گونه‌ای که مجموع وزن‌ها برابر با یک شده است. در ادامه آنها را رتبه‌ای از یک تا پنج داده‌ایم و نهایتاً برای محاسبه وزن نهایی هریک از وزن‌ها را در رتبه مربوط به آن ضرب کرده‌ایم که در جداول ذیل نمایش داده شده است.

جدول (۱): پیامدهای منفی توسعه گردشگری پایدار در جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس (تهدیدها)

تهدیدها	وزن	درجه بندی	امتیاز	توضیح
۱T- دخالت دولتهای همسایه	۰/۰۹	۳	۰/۲۷	۱- دخالت دو لتهای حاشیه و ادعای اراضی آنها مانع سفر گردشگران می شود.
۲T- تغییر الگوی فرهنگ و زندگی	۰/۰۴	۲	۰/۰۸	۲- امکان رایج شدن کالاهای غربی و گسترش مصرف گرایی.
۳T- تخریب ساخت سنتی جزایر	۰/۰۱	۲	۰/۰۲	۳- بروز مشکلات کاربری زمین و گسترش نامنظم
۴T- آلودگی محیط زیست منطقه	۰/۱۳	۳	۰/۳۹	۴- وارد آمدن فشار مضاعف به توان زیست محیطی منطقه
۵T- آسیب دیدگی بناهای تاریخی	۰/۱۵	۴	۰/۰۶	۵- صدمه به مناطق تاریخی نواحی دیدنی منجر به تخریب آثار می گردد.
۶T- کاربری نامناسب زمین	۰/۱۷	۴	۰/۶۸	۶- ایجاد تاسیسات فیزیکی و به زیر ساخت و ساز رفتن اراضی کشاورزی
۷T- عدم تعادل اقتصادی	۰/۲۰	۴	۰/۰۸	۸- گردشگری به بعضی از مشاغل سوددهی بیشتری دارد و در نتیجه به توزیع ناعادلانه درآمدها می گردد.
۸T- خطر نابودی آداب و رسوم فرهنگی	۰/۰۷	۳	۰/۲۱	۹- به خطر افتادن غنای فرهنگی و اصالت فرهنگی جامعه و همچنین تغییر نحوه زندگی افراد بومی.

۹T- مسائل دینی و عقیدتی	۰/۱۱	۳	۰/۳۳	۱۰- پوشش نامناسب گردشگران در مواردی و اثرات منفی بر عقاید بومیان.

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۲): پیامدهای مثبت توسعه گردشگری پایدار در جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس (فرصت‌ها)

فرصت‌ها	وزن	درجه بندی	امتیاز	توضیح
۱O- ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	۰/۲۵	۵	۱/۲۵	۱- جذب تعداد زیادی نیروی کار به دلیل کاربر بودن صنعت.
۲O- ارز آوری	۰/۱۲	۴	۰/۴۸	۲- تسریع جریان پول در اقتصاد جامعه.
۳O- ارتقای سطح زندگی مردم	۰/۱۰	۳	۰/۳	۳- افزایش درآمد زندگی ساکنان منطقه منجر به ارتقای سطح زندگی مردم می‌گردد.
۴O- فروش خدمات و کسب در آمد	۰/۰۶	۳	۰/۱۸	۴- ایجاد بازارهای جدید برای تولیدات محلی.
۵O- تنوع اقتصادی	۰/۱۶	۴	۰/۶۴	۵- افزایش تقاضا برای خدمات و کالاهای ویژه.
۶O- به کارگیری نیروهای جوان	۰/۱۴	۴	۰/۵۶	۶- خلق فرصت‌های شغلی برای نیروی کار جوان.
۷O- کاهش نرخ مهاجرت	۰/۰۸	۳	۰/۲۴	۷- تقویت بنیه اقتصادی و کشاورزی منطقه باعث کاهش مهاجرت می‌گردد.
۸O- رونق فعالیت‌های عمرانی	۰/۰۵	۲	۰/۱	۸- افزایش ارزش املاک برای مالکین اراضی در مناطق محروم.
۹O- فروش بالای صنایع دستی	۰/۰۱	۲	۰/۰۲	۹- مجذوب بودن صنایع دستی منطقه میزبان براب گردشگران و خرید صنایع دستی از بومیان.

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۳): نقاط قوت توسعه گردشگری پایدار در جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس

قوت‌ها	وزن	درجه بندی	امتیاز	توضیح
۱S- موقعیت مناسب استراتژیک	۰/۲۵	۵	۱/۲۵	۱- واقع شدن در منطقه استراتژیک منطقه
۲S- جاذبه‌های طبیعی و اکوتوریسم	۰/۱۲	۴	۰/۴۸	۲- گونه‌های گیاهی و جانوری و میراث تاریخی
۳S- امکانات حمل و نقل دریایی و هوایی	۰/۱۰	۳	۰/۳	۳- وجود امکان سفر به طرق مختلف

۴S- تعلق خاطر مردم منطقه به فرهنگ ایرانی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸	۴- اکثریت ایرانی و به فرهنگ خود افتخار می کنند.
۵S- آداب و رسوم خاص ساکنین	۰/۱۶	۴	۰/۶۴	۵- دارای جذابیت جهت جذب گردشگر
۶S- افزایش قابلیت رشد و توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی	۰/۱۴	۴	۰/۵۶	۶- جذب گردشگر باعث توسعه همه جانبه منطقه خواهد شد.
۷S- تمایل مردم به گردشگری منطقه	۰/۰۸	۳	۰/۲۴	۷- کمک به توسعه گردشگری
۸S- توان محیطی بالای منطقه	۰/۰۵	۲	۰/۱	۸- جزایر سه گانه از لحاظ محیطی مناسب می باشند.
۹S- ارتقای سطح زندگی و کسب و کار عمومی	۰/۰۱	۲	۰/۰۲	۹- گردشگری باعث رونق بیشتر کسب و کار خواهد شد.

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۴): نقاط ضعف توسعه گردشگری پایدار در جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس

ضعف ها	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی	توضیح
۱W- ترس از امنیت نامناسب	۲۵/۰	۴	۹۵/۰	۱- ترس از ادعای واهی کشورهای منطقه
۲W- نبود امکانات مناسب رفاهی	۱۹/۰	۴	۷۵/۰	۲- امکانات کمتر باعث دفع گردشگر می شود.
۳W- امکانات بهداشتی	۰۵/۰	۲	۱۵/۰	۳- نبود مراکز بهداشتی در سواحل و اسکله
۴W- عدم تسهیلات مناسب حمل و نقل	۱۲/۰	۳	۳۶/۰	۴- نبود سرویس عمومی حمل و نقل و فرسودگی
۵W- نبود راهنمای مناسب گردشگر	۴/۰	۱	۱۲/۰	۵- راهنمی مسلط به اصول گردشگری باعث رونق گردشگری است.
۶W- عدم هماهنگی سازمانهای ذیربط	۱۴/۰	۳	۳۲/۰	۶- اجرا نشدن مناسب برنامه های بالادستی جزایر
۷W- نبود آگاهی در خصوص گردشگری	۷/۰	۳	۲۳/۰	۷- عدم آگاهی مردم از پتانسیل های گردشگری
۸W- نبود سازمانهای مردم نهاد گردشگری	۶/۰	۲	۱۹/۰	۸- باعث ایجاد انگیزه و ترغیب به گردشگری است
۹W- اقلیم نامناسب	۲۰/۰	۴	۸۰/۰	۹- آب و هوای گرم در برخی اوقات

ماخذ: یافته‌های تحقیق

ماتریس تحلیلی SWOT

روش اس دلبیو آ تی که در فارسی با نام تحلیل سوات هم شناخته می شود یکی از ابزارهای برنامه ریزی استراتژیک است که برای ارزیابی وضعیت داخلی و خارجی یک سازمان استفاده می شود. این ماتریس مخفف چهار کلمه کلیدی نقاط قوت (Strengths)، نقاط ضعف (Weaknesses)، فرصت ها (Opportunities) و تهدیدها (Threats) است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می دهد که در بین عوامل داخلی مؤثر در گردشگری منطقه مورد مطالعه ۹ عامل به عنوان نقاط قوت و نه عامل به عنوان نقاط ضعف شناسایی و ارزیابی شده اند و در بین عوامل خارجی مؤثر در گردشگری منطقه ۹ عامل به عنوان فرصت های خارجی و نه عامل به عنوان تهدیدهای خارجی فرا روی ناحیه قرار دارند. نتایج جنبه های کیفی هریک از عوامل مؤثر داخلی و خارجی شناسایی شده بیان گر این مطلب است که برتری ها و مزیت ها در مواجهه با نقاط ضعف و تهدیدها

اندک است. تحلیل نتایج ابعاد کمی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها نشان می‌دهد که جاذبه‌های طبیعی و اکوسیستم خاص منطقه به عنوان اولویت دارترین نقطه قوت محسوب می‌شود و مباحثات مردم به فرهنگ بومی به عنوان کم اهمیت‌ترین نقطه قوت به شمار می‌آید. عامل نبود حداقل امکانات رفاهی به عنوان مهم‌ترین نقطه ضعف محسوب می‌شود و نبود راهنمای گردشگری به عنوان کم اهمیت‌ترین و کم اثرترین نقطه ضعف به شمار می‌آید. افزون بر موارد مذکور ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در بالاترین اولویت قرار دارد، از بین تهدیدهای بیرونی نیز مؤلفه به هم ریختگی طرح‌های استفاده از زمین به عنوان با اهمیت‌ترین تهدید محسوب می‌شود و مؤلفه تخریب ساخت سنتی جزیره به عنوان کمترین تهدید محسوب می‌شود و همچنین در میان مؤلفه فرصت‌ها ایجاد فرصت‌های شغلی جدید به عنوان مهم‌ترین فرصت و همچنین مؤلفه رونق صنایع دستی به عنوان کم اثرترین نقطه فرصت به شمار می‌آید.

جدول (۵): استراتژی توسعه گردشگری پایدار در جزایر سه گانه ایرانی خلیج فارس

عوامل داخلی:	نقاط قوت (S):	نقاط ضعف (W):
عوامل خارجی:	۱S- فرهنگ و آداب و رسوم ویژه مردم	۱W- نبود امکانات مناسب رفاهی
	۲S- احساس غرور و مباحثات مردم	۲W- عدم تسهیلات مناسب حمل و نقل
	۳S- هزینه‌های بازدید در محل	۳W- نبود راهنمای گردشگری
	۴S- موقعیت جغرافیایی	۴W- اقلیم نامناسب
	۵S- میراث فرهنگی	۵W- عدم تسهیلات حمل و نقل در جزیره
	۶S- جاذبه‌های طبیعی و اکوسیستم‌های ویژه	۶W- عدم هماهنگی‌های سازمان‌های مرتبط
	۷S- مهیا بودن حمل و نقل دریایی و هوایی	۷W- امکانات بهداشتی
	۸S- توجه افراد تحصیلکرده به گردشگری طبیعت	۸W- ترس از امنیت نامناسب
	۹S- مجاورت جغرافیایی	۹W- نبود سازمان‌های مردم نهاد گردشگری
فرصت‌ها (O):	So:	Wo:
۱O- ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	۱- حفظ و حراست از بناهای تاریخی و مذهبی و باستانی	۱- تبلیغات جهت معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه در سطح کشور و جهانی
۲O- ارز آوری	۲- ایجاد بستر مناسب جهت سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در منطقه	۲- بازاریابی و توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط در منطقه برای آموزش مردم و گردشگران جهت استفاده مطلوب و بهینه از جاذبه‌ها
۳O- ارتقای سطح زندگی مردم	۳- استفاده از پتانسیل منطقه جهت فقرزدایی و رفع بیکاری در منطقه و نگاه اقتصادی به توریسم	۳- بازاریابی به نحوه توزیع امکانات خدمات و تسهیلات گردشگری و
۴O- فروش خدمات و کسب درآمد		
۵O- تحرک اقتصادی		
۶O- استخدام نیروهای جوان		
۷O- کاهش میزان مهاجرت		

۸O- رونق فعالیت‌های ساختمانی	۴- استفاده از نیروهای متخصص و باتجربه به منظور ایجاد تشکلهای تعاونی مردمی و همچنین ترویج و آموزش گردشگری از طریق نشست‌ها و جلسات مختلف با مردم منطقه	اولویت دهی و تخصیص مجدد این نوع امکانات به مناطق گردشگری با قابلیت بالا و متوسط
۹O- رونق صنایع دستی	۴- ایجاد هماهنگی مابین نهادها و بخش‌های مختلف مرتبط با گردشگری	
تهیدها(T):	St:	Wt:
۱T- افزایش سطح قیمت کالاها و خدمات	۱- فرهنگ سازی توسط سازمان‌های مربوطه جهت حفظ محیط طبیعی و بناهای تاریخی	۱- جلوگیری از آلودگی منابع آب و خاک منطقه
۲T- تغییر الگوی فرهنگ و زندگی	۲- توسعه خطوط ارتباطی (زمینی، هوایی؛ دریایی)	۲- ایجاد مراکز بهداشتی درمانی در سطح شهرستان
۳T- تخریب ساخت سنتی جزیره	۳- حفظ و حراست از زیستگاه‌های جنگلی و گونه‌های خاص جانوری	۳- برگزاری سمینارها و نشست‌های مختلف توسط دستگاه‌های ذی ربط در جهت توسعه گردشگری در منطقه
۴T- فرسایش و آلودگی محیط زیست	۴- تنوع بخشی به امکانات، فعالیت‌ها و خدمات توریستی	۴- تدوین قوانین و مقررات ویژه جهت استفاده بهینه از جاذبه‌ها
۵T- آسیب دیدگی ابنیه و آثار تاریخی		
۶T- به هم ریختگی طرح‌های استفاده از زمین		
۷T- ایجاد نابرابری اقتصادی		
۸T- استحاله فرهنگی		
۹T- مشاعل مذهبی و عقیدتی		

ماخذ: یافته‌های تحقیق

۵. نتیجه‌گیری

راهبردها و فرصت‌های و چالش‌های توسعه گردشگری پایدار جزایر سه گانه خلیج فارس برای ایران امری حیاتی است. تحقق این امر نیاز به انقلاب فکری و عملی دارد تا زمینه‌های تحول تاریخی را در این منطقه فراهم آورد. از طرفی توسعه پایدار گردشگری در وهله اول متمرکز بر جغرافیای جزایر است. برای اجرای برنامه توسعه‌ای باید پایبند به دو اصل جغرافیایی بود: ۱- فرصت‌ها و مزیت‌های جغرافیایی ۲- محدودیت‌ها و چالش‌های جغرافیایی. جزایر سه گانه در حال حاضر ضعف‌های بنیادی در اصول و پایه توسعه دارند. وجود چالش‌ها امکان رشد و توسعه پایدار گردشگری از جزایر سه گانه در خلیج فارس را سلب کرده است. بررسی و شناسایی پتانسیل‌های طبیعی و فرهنگی و تاریخی منطقه خلیج فارس و جزایر سه گانه ایرانی آن برای تحقق توسعه گردشگری پایدار در سه سطح جهانی، منطقه‌ای و داخلی امری ضروری و اجتناب ناپذیر است و باید برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار چالش‌ها و مشکلات بررسی علمی و اصولی گردد. دستیابی به توسعه پایدار گردشگری مستلزم استقرار زیرساخت‌های لازم است. توسعه پایدار این منطقه ضامن بقا و تداوم و استمرار حاکمیت سرزمینی و حذف بسیاری از تهدیدات موجود خواهد بود. زیرا سواحل جنوبی و خلیج فارس و علی‌الخصوص جزایر سه گانه ایرانی می‌توانند محور توسعه کشور باشند و ایران را به تعادل سرزمینی، عدالت توزیع فضایی و جغرافیایی امکانات رسانده و به قلمرویی پیشرفته در جهان تبدیل نماید. در چنین شرایطی است که تعریف شناخته شده جهانی از گردشگری پایدار در ایران محقق خواهد شد. سازمان جهانی جهانگردی، گردشگری پایدار را اینگونه تعریف می‌نماید: گردشگری پایدار است که همزمان با

حفظ و افزایش فرصتها برای آینده، نیازهای مناطق میزبان و گردشگران حاضر در آن منطقه را فراهم کند. در واقع مدیریت منابع و توسعه گردشگری باید بصورتی باشد که در کنار تأمین نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیباشناختی، تمامیت فرهنگی، فرایندهای ضروری زیست محیطی، تنوع زیستی و سیستمهای بقا حفظ گردند (اینسکیپ، ۱۳۹۸: ۲۲). جزایر سه گانه ایرانی شامل ابوموسی، تنب کوچک و تنب بزرگ نه تنها بخشی از جغرافیای ایران هستند، بلکه تاریخ، فرهنگ و اقتصاد این کشور را نیز تحت تأثیر قرار داده‌اند. این جزایر به عنوان نماد هویت ملی ایران، نشان‌دهنده تنوع فرهنگی و تاریخی این سرزمین هستند. با توجه به اهمیت اقتصادی و استراتژیک این جزایر، ضرورت حفظ و حراست از آنها و همچنین توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زندگی برای ساکنان این جزایر، امری ضروری به نظر می‌رسد. این جزایر علاوه بر اهمیتی که برای کشور ایران دارند مناطق بسیار جذاب در حوزه گردشگری هستند. جزایر سه گانه در صورت مدیریت صحیح می‌توانند به عنوان یکی از مراکز مهم گردشگری جهان معرفی شوند و باعث رونق اقتصادی و توسعه پایدار گردشگری در منطقه گردند.

منابع

- اینسکیپ، ادوارد (۱۳۹۸)، برنامه ریزی گردشگری: رویکردی یکپارچه و پایدار به برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ترجمه محمود حسن پور و سعید داغستانی، تهران، انتشارات مهکامه
- رحیم پور، علی (۱۳۸۱)، تحولات ژئواستراتژیک در سده بیست و یکم و جایگاه منطقه و ایران، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۸۳-۱۸۴
- شجاعی، منوچهر (۱۳۸۶)، بررسی سیاست های دولت در صنعت گردشگری و ارائه الگوی توسعه پایدار صنعت گردشگری کشور، فصلنامه دانش مدیریت کشور، شماره ۷۸.
- لطفی خاچکی، بهنام (۱۳۸۷)، گردشگری به مثابه یک صنعت، فصلنامه راهبرد (دانشگاه تهران)، شماره ۲
- موحد علی (۱۴۰۲) مبانی جغرافیای گردشگری، انتشارات پرهام، تهران.
- یزدان پناه، کیومرث (۱۳۹۷)، جغرافیای اقتصاد و جهانی شدن: الگوهای تاثیرگذار، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- Prayitno, G., Auliah, A., Ari, I. R. D., Effendi, A., Hayat, A., Delisa, A., . . . Hiddlestone-Mumford, J. (2024). Social capital for sustainable tourism development in Indonesia. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 2293310.
- Qwatekana, Z., & Tshikovhi, N. (2024). *Tourism Under Siege: Impact of Climate Change on the GlobalSouth Tourism Sector Future Tourism Trends Volume 1* (pp. 19-31): Emerald Publishing Limited.